

Isaac Deutscher

Februariregimen

1966

Källa: *The Times Literary Supplement*, 14 juli 1966 (The February Regime)

Om Alexander Kerensky, *The Kerensky Memoirs: Russia and History's Turning Point* (Cassell, London, 1966)

Alexandr Kerenskij (1881-1970) var ledare för det s k Trudovikpartiet som stod nära Socialistrevolutionärerna. Efter februarirevolutionen 1917 blev han vice ordförande i Petrograd-sovjeten och justitieminister i den första provisoriska regeringen. I maj 1917 blev han krigsminister och efter de s k julidagarna regeringschef. Som sådan störtades han vid det bolsjevikledda upproret senare på hösten.

Kerenskij skrev flera böcker och ett stort antal artiklar om händelserna 1917, som gavs ut på engelska (se engelska Wikipedia: [Alexander Kerensky](#)). Ingen översattes till svenska.

Kerenskij's memoarer är en viktig del av den historiska dokumentationen av den ryska revolutionen, och deras publicering inför femtioårsdagen av tsarväldets fall är välkommen. Det är sant att denna volym, som kritiker har påpekat, till stor del är en omarbetning av författarens tidigare verk *Prelude to Bolshevism* (1919) [Förspel till bolsjevismen] och *Crucifixion of Liberty* (1934) [Frihetens korsfästelse]. Men dessa böcker, som publicerades 1919 respektive 1934, har sedan länge varit slut i tryck, och unga läsare har nu för första gången möjlighet att bekanta sig med självporträttet av den man vars namn har varit symbolen för "februariregimen" 1917 och med hans redogörelse för "historiens vändpunkt". Det faktum att Kerenskij, som nu är i åttioårsåldern, inte försöker skrämja oss med nya avslöjanden, utan upprepar den version av händelserna som han gav när hans minnen av dem var färskas, talar till hans fördel. Och även om han inte på något sätt är en framstående författare är detta en läsvärd bok: den har fortfarande en atmosfär av stora händelser. Den innehåller levande scener och karaktärsskildringar, till exempel av tsaren och tsarinnan, av ministrar från den gamla regimen och av några konservativa och kadetledare, även om ingen av männen på vänsterkanten någonsin kommer till liv, vilket är betecknande. Och även om det inte saknas tunga känslomässiga undertoner, är memoarerna inte fullt så överladdade med polemiska och stilistiska överdrifter som *The Crucifixion of Liberty* – den som har skurit ner texten har gjort författaren en tjänst.

Trots allt detta kommer den här boken knappast att förbättra Kerenskij's historiska rykte. Hans namn förblir en symbol för totalt misslyckande i revolutionen. Av alla de män som den stora vågen 1917 lyfte fram var ingen mindre förberedd för sin roll i dramat och ingen var mer slumpartat involverad i det. De tidiga, strikt självbiografiska kapitlen bekräftar Trotskij's omdöme: "Kerenskij var ingen revolutionär, han hängde bara med i revolutionen." En avslöjande händelse visar författaren i början av sin juridiska karriär, strax före 1905 års revolution:

För att bli antagen till advokatsamfundet måste man ange tre referenser... Jag angav en före detta guvernör, en före detta åklagare... och... en medlem av statsrådet... Men jag hade gjort ett misstag...

dess högt uppsatta referenser var oacceptabla för advokatsamfundets styrelse... Jag blev avvisad på grund av att mina referenser kom från högre byråkratiska kretsar.

Och så här beskriver författaren stämningen när han mottog tsarens oktobermanifest 1905, med dess falska löften om frihet:

Jag tillbringade resten av natten i upprymdhet. Folkets långa, bittra kamp för frihet... verkade vara över... En våg av värme och tacksamhet sköljde över mig, och min barndoms beundran för tsaren återuppväcktes.

Han blev förvirrad av att inte bara arbetardeputerade i S:t Petersburg utan även den liberale ledaren professor P. N. Miljukov avvisade manifestet med orden: ”Ingenting har förändrats; kampen fortsätter.” Kerenskij blev upprymd även av den så kallade Bulygin-duman, det statliga rådgivande organet, en parodi på parlament, som hela oppositionen bojkottade.

Men innan året var slut blev den unge advokaten desillusionerad av tsaren och anmälde sig frivilligt till att utföra ett attentat mot hans liv. Men ”mina önskemål avslogs eftersom jag saknade revolutionär erfarenhet och därför inte kunde betraktas som pålitlig”. Den politiska instabiliteten, benägenheten till illusioner och gester och den brist på politisk känsla som han visade i detta förspel till sin karriär var illavarslande. Efter en kort fängelsevistelse 1906 höll han sig borta från politiken i flera år, förutom att han agerade försvarsadvokat i politiska rättegångar och därmed som advokat hade viss kontakt med hemliga socialistiska kretsar. 1912 kom han nästan av en slump in i den fjärde Duman:

Jag hade aldrig funderat mycket på framtiden och hade inga politiska planer. Min enda önskan sedan jag började mitt politiska liv hade varit att tjäna mitt land. Därför blev jag helt överraskad när jag blev ombedd att ställa upp i valet till den fjärde duman som kandidat för *trudovikerna*. [*Trudovikerna* var halvliberaler och halvpopulister.]

Det var inte Kerenskij fel att den fjärde duman var den minst representativa och mest misskrediterade av tsarens pseudoparlament, men det var genom dess rostiga dörr som han skulle träda in på revolutionens scen.

Som historiker rider han lika mycket som politiker ständigt på de moraliska principernas höga häst i en flod av sentimentala fraser och har knappast tid att lägga ihop två och två.. När han berättar om första världskrigets utbrott, proklamerar han kategoriskt sin ”uppfattning att det stora kriget var helt i strid med Rysslands nationella intressen och mål 1914”, och han är omedveten om att han med detta politiskt undergräver sin egen position. De onda bolsjevikiska defaitisterna sa ju inget annat, bara att de handlade enligt sin övertygelse, medan Kerenskij i samma andetag talar om nationens heliga, patriotiska plikt att föra det krig som var så ”helt i strid” med dess intressen. ”Jag kände”, bekänner han, ”att den kamp vi hade fört mot resterna av absolutismen nu kunde skjutas upp.” ”På vägen tillbaka till S:t Petersburg utarbetade jag en handlingsplan för kriget, baserad på en försoning mellan tsaren och folket”, en plan som Duman inte ens ville höra talas om. Ännu så sent som under Rasputin-affären trodde han att ”den bästa lösningen på problemet” skulle vara att tsaren räddade sin tron genom att ”skicka kejsarinnan till Krim eller England”. Vem skulle ha trott att denna lojala men missnöjda undersåte till Nikolaj II så snart skulle förvandlas till en förkroppsligande av republikanska dygder?

Monarkin var redan i ruiner och Petrogradsovjeten höll på att bildas när Kerenskij försökte förmå дума-ledamöterna att göra något. ”Från första början”, konstaterar han, ”var mina relationer med sovjetledarna ansträngda”, trots att dessa var mensjeviker och socialistrevolutionärer som stödde honom. Han ansåg att ”duman var det enda nationella maktcentrumet”, duman vars snabba försvinnande i maktlöshet och vanära han själv beskriver. När massor av upproriska soldater och arbetare samlades vid dumabyggnaden en av

de sista dagarna i februari, kände han plötsligt en våg av subversiv energi inom sig, liknande den som en gång hade fått honom att frivilligt delta i ett attentat mot tsaren:

Utän att stanna för att ta på mig en rock sprang jag ut genom huvudentrén för att hälsa på dem som vi hade väntat så länge på. Jag skyndade genom mittporten och ropade några välkomstord å dumans vägnar... Jag uppmanade soldaterna att följa mig in i dumabyggnaden för att avvärja vakterna och försvara byggnaden i händelse av angrepp från regeringslojala trupper.

För ett ögonblick sveptes den unge advokaten, utan några juridiska skrupler, med av virvelvinden. Han beordrade arresteringen av flera tsaristiska dignitärer, däribland [Ivan] Sjtjeglovitov, före detta justitieminister och president i kejsrerliga rådet. Prins Lvov erbjöd honom posten som justitieminister i den första provisoriska regeringen:

Det var först när jag kom hem som den fulla kraften i de senaste händelserna slog mig. I två eller tre timmar låg jag i ett halvt delirium, men plötsligt kom svaret på mitt problem till mig som en blix: jag måste ringa och meddela att jag accepterade regeringsposten...

Märkligt nog påverkades mitt beslut starkt av tanken på fångarna i regeringspaviljongen. Om någon minister från det progressiva blocket kunde lyckas skydda dem från folkets raseri och förhindra att revolutionen blev blodig, så var det jag.

I ett annat sammanhang säger han: "Jag hade ingen användning för människor som inte kunde acceptera revolutionens *fait accompli*." Han själv hade verkligen accepterat det han trodde var ett *fait accompli*. Det var hans olycka att han misstog revolutionens prolog för dess epilog.

Vad var det då som så snabbt förde den unge politiske diletanten till toppen, till krigsminister och regeringschef i den provisoriska regeringen? Hans personliga egenskaper? Ja, till viss del. Omvälvningen frambringade oväntade talanger hos honom, en förmåga till politiska manövrer, retorisk begåvning och en talang för att "projicera sin image". Men bakom dessa egenskaper fanns varken någon genuin revolutionär övertygelse eller konventionellt realistiskt statsmannaskap. Hans deklamatoriska tal berusade massorna när de var i feststämning, jublade för tidigt över sin triumf och var omedvetna om de allvarliga problem som tsarväldets fall medförde. Kerenskij var den högrävande talesmannen för denna feststämning och sprutade ur sig allmänna fraser och fromma önskningar som för ett ögonblick lät meningsfulla, till och med sublimes, och gav många en känsla av lycka. Ändå är det omöjligt att citera en enda minnesvärd fras av honom, en fras som kommer från djupa känslor eller tankar. Hans åhörare misstog hans självberusning för hans egna slagord och hans uppmaningar till uppriktighet för revolutionär glöd. "Från det ögonblick då monarkin kollapsade...", säger han:

befann jag mig i händelsernas centrum. Jag var i själva verket deras brännpunkt, centrum för den virvelvind av mänskliga passioner och motstridiga ambitioner som rasade omkring mig i den titaniska kampen...

På ytan är detta sant, men i ett djupare perspektiv är det en illusion. Han var "centrum" och "virvelns centrum" så länge "passioner och ambitioner" befann sig i ett instabilt jämviktsläge och relativ vila. I alla partier, både på vänster- och högerkanten, fanns det män med ojämförligt större tyngd och format: han framstod som stor medan de andra trampade vatten. Innan slagen kom rörde han sig med elegans mellan städet och hammaren, sparkade på städet, skakade näven mot hammaren och inbillade sig att han hade kontrollen.

När Kerenskij blev regeringschef tog han över ett hopplöst arv. Den ryska arméns sommaroffensiv hade slutat i en fruktansvärd katastrof, och Petrograd hade just genomlevt "juli-dagarnas" omvälvningar. Bolsjevikpartiet anklagades för att demoralisera trupperna och drevs under jorden. Lenin, stämplad som förrädare och betald agent för den tyska generalstaben, hade gått under jorden. Trotskij och de flesta bolsjevikledarna var fängslade. Än i dag upprepar Kerenskij högljutt de gamla antibolsjevikiska anklagelserna, även om han också

konstaterar att ”den främsta orsaken till offensivens misslyckande ... var att den ryska armén stod mot förstklassiga tyska trupper” och att två tredjedelar av det ryska infanteriet hade dödats eller sårats under de föregående åren. Det är inte förvånande att han i hög grad förlitar sig på de nyligen publicerade tyska diplomatiska arkiven för ”obestridliga bevis” på att den tyska generalstaben verkligen hade finansierat Lenin och bolsjevikerna, vilket han, Kerenskij, hade vetat hela tiden.

Detta är knappast rätt plats att gå in på dessa ”nya bevis – recensenten avser att göra det i en särskild studie. Här räcker det med att säga att de tyska dokumenten, som för några år sedan var så användbara för propagandisterna under kalla kriget, inte har bidragit med något som helst för att styrka anklagelserna mot bolsjevikerna. Vad dokumenten visar är vad som ändå varit känt sedan länge, nämligen att den tyska regeringen under kriget spenderade mycket pengar på propaganda och spionage i Ryssland (även om det verkar som om de bara spenderade en tiondel av sina utgifter i andra allierade länder); att de, efter att ha blivit uppmärksammade av den ökände Parvus-Helphand på betydelsen av Lenins parti, försökte etablera kontakt med detta; att Parvus, som Lenin 1915 hade fördömt som en person som hade ”sjunkit till den tyska socialimperialismens botten” och som därefter inte hade någon som helst koppling till bolsjevikerna, bluffade de tyska diplomaterna och generalerna på ett verkligt Falstaff-liknande sätt om sitt inflytande över bolsjevikerna och lovade att utföra mirakel i Petrograd, samtidigt som han stoppade miljoner mark i egen ficka. Men inte ett enda bevis har hittats i de tyska arkiven som visar att Lenin och hans parti någonsin hade någon *hemlig* kontakt med kejsarens regering eller tog emot några pengar från den. (Det finns tillräckligt med bevis från andra källor som visar att de aldrig gjorde något sådant.) Kerenskij lägger nu fram olika motstridiga siffror om de tyska ”hemliga fonderna för propaganda och special-expeditioner” med en så triumferande min att man skulle kunna tro att han lägger fram kvitton från bolsjevikernas högkvarter. Om inte som historiker och politisk ledare, så åtminstone som jurist, kunde han ha besparat oss sådant hokusfokus. Det är förståeligt att han är angelägen om att rättfärdiga sitt agerande när han åtalade de bolsjevikiska förrädarna 1917. Men vilken märklig brist på historisk känsla, om inte elementär respekt för sitt eget folk, han visar när han fortfarande hävdar att alla de omvälvningar som Ryssland genomgått under ett halvt sekel sattes i gång av den tyska underrättelsetjänsten och några ryska brottslingar och spioner.

Kerenskij's nästa historiska strid var med general Kornilov och dennes beskyddare och anhängare. Hans redogörelse för den konflikten är mycket lärorik. Om Lenin från början väckte Kerenskij's mest intensiva fientlighet och misstro, ingav Kornilov honom det största förtroende. I februari-regimens första dagar anförtrodde han generalen ansvaret för tsarens arrestering, och så snart han själv blev regeringschef utnämnde han honom till överbefälhavare för Rysslands väpnade styrkor. Nästan omedelbart började generalen arbeta för att störta Kerenskij's regering och undertrycka sovjeten och vänsterpartierna. Kerenskij lämnar oss inget tvivel om att Kornilov, som här framstår som en prototyp för Spaniens general Franco, stöddes av många inflytelserika ryska bankirer, industrimän och generaler, samt av de allierade ambassaderna i Petrograd. Vad Kerenskij säger om detta stämmer överens med vad bolsjevikerna, som inte kände till ”insiderinformationen”, sa 1917; och när man läser hans redogörelse för händelserna förstår man mycket väl varför även Kerenskij's mensjevikiska och socialistrevolutionära anhängare misstänkte honom för samverkan med Kornilov under komplottens tidiga stadier. Militärkuppen slogs ned utan ett skott, eftersom Kornilovs soldater vägrade att slåss för honom och arbetarna reste sig *en masse*. Den provisoriska regeringen räddades, men bara för några veckor. Som Kerenskij helt riktigt påpekar hade Kornilovs nederlag banat väg för bolsjevikernas uppror.

Om oktoberupproret har författaren inget av historiskt intresse att säga; han kan bara förbanna det. Han avslutar med flera melankoliska kapitel som beskriver hans sista månader i Ryssland,

tillbringade i gömställen, hans flykt ombord på en liten brittisk trålare och hans upplevelser i Västeuropa. Här och där på dessa sidor finns en anstrykning av tragiskt patos, men under Kerenskij's penna övergår den till melodrama. Han beskriver till exempel hur han i januari 1918 kom från sitt gömställe till Petrograd, just när den konstituerande församlingen sammanträdde, och erbjöd sig att tala inför församlingen. Hans närmaste politiska vänner ville dock inte att han skulle göra det: ”Situationen i Petrograd har förändrats radikalt [varnade de honom]. Om du dyker upp vid församlingen är det slut med oss alla.” Författaren är ärlig nog att berätta detta – eller är det så att han i sin självriktighet inte inser vilket förödande omdöme om honom dessa ord innebär? Han antyder att han hade för avsikt att begå självmord medan församlingen sammanträdde, men: ”Jag korsade inte dödens Rubicon.” Inte mindre nedslående var hans senare möten med Lloyd George och Clemenceau, som under tiden hade satsat på amiral Koltjak, Kornilovs efterträdare, och inte längre hade någon användning för den demokratiska f d regeringschefen.

Bakom denna sorgliga berättelse tornar naturligtvis den grundläggande frågan upp om huruvida en borgerlig demokrati kunde ha etablerats i Ryssland 1917 eller under de följande åren. Kerenskij är övertygad om att han skulle ha kunnat upprätta den, *om* han inte hade fått så många ”knivhugg i ryggen” från Miljukov och Kornilov, från industrimän och bankirer, från Lenin och Trotskij, från mensjevikerna, från sina närmaste politiska medarbetare och från de allierade ambassaderna. Men leder inte alla dessa ”knivhugg i ryggen” till slutsatsen att en parlamentarisk demokrati inte hade någon chans att överleva i Rysslands politiska och sociala klimat? Det tog västeuropeiska nationer århundraden, under vilka revolutionära omvälvningar omväxlade med långsam och organisk tillväxt, att utveckla sina parlamentariska demokratier, av vilka få utanför de anglosaxiska länderna var riktigt stabila. Det var naivt att tro att Ryssland, som mitt under ett krig hade kommit ur århundraden av envælde, med en splittrad halvfeodal struktur, en jordhungrig bondbefolkning, en underutvecklad bourgeoisie, upproriska nationella minoriteter och en mycket dynamisk, marxistiskt orienterad och ambitiös arbetarklass, skulle kunna charmas till att anta formen av en konstitutionell monarki eller en liberal republik. Ryssland är utan tvekan nu sjukt av de senaste decenniernas terror och byråkratiska diktatur och verkar mödosamt famla sig fram mot någon form av frihet, kanske mot en socialistisk demokrati. Men Kerenskij kommer sannolikt inte att vara denna demokratiska skyddsande.

Lästips

E H Carr: [Ryska revolutionen 1917-1923, del 1](#), kapitel 4 ”Från februari till oktober”

Leo Trotskij: [Ryska revolutionens historia](#) del 1.

[Ryska revolutionens historia](#), del III (s. 49ff) – bok sammanställd av sovjetisk redaktionskommitté i slutet av 20-talet.